

Evangelium és Krisztustan.

Harnack könyvéből.¹

Minő állást foglalt el Jézus az ő küldetésére nézve, minek akart maga tekintetni? Ennek vizsgálása ama sokat vitatott kérdések széles mezejére vezet, melyek az egész egyháztörténelemre kiterjednek az első százévtől a jelenkorig. Egy kis eltérésért a keresztények megtagadják az egymásközi testvéri közösséget, ezereket bántalmaznak, ezereket kárhoznak, lánczba vernek és megölnék. Iszonyatos történelem. A Krisztustan mezején az emberek vallási tanaikat félelmes fegyverekké élesítették, félelmet és rettegést terjesztettek. És ez még ma is így van. A Krisztustant úgy tárgyalják, mintha az evangelium semmi más kérdésnek a tárgyalását nem kívánná és az a fanatizmus, mely azt követi, ma is éppen úgy meg van. Hogy egy ilyen történelmi teher a kérdést elnyomja, a pártoknak kiszolgáltatja és elsötétíti – ki csodálkoznék azon? És mégis, a ki elfogulatlanul vizsgálódik az evangeliumi iratokban, arra nézve a Jézus saját bizonyágtételének kérdése nem megoldhatatlan.

Mielőtt azonban Jézus saját bizonyágtételét vizsgálónk, meg kell állapítani két főpontot. Először azt, hogy Jézus a személyére nézve semmi más hitet nem kívánt, arra nézve semmi más hozzáadást nem akart, mint a mi az ő parancsolatainak a megtartásában foglaltatik. Még a negyedik evangeliumban is, mely a Jézus személyét az evangelium felett annyiszor kiemeli, tisztán ki van fejezve e gondolat: „Ha engemet szerettek, az én parancsolataimat megtartásátok.” Még pályája folyamán tapasztalnia kellett, hogy némelyek tisztelik, sőt biznak benne, de beszédének tartalmával nem törődnek. Ezeknek kiáltotta amaz intő szót: „Nem mindenki, a ki ezt mondja: Uram! Uram! megyen bé a mennyeknek országába, hanem a ki cselekszi az én atyámnak akaratját.” Az tehát egészen

¹ Das Wesen des Christentums. Sechzehn Vorlesungen an der Universität Berlin gehalten Von Adolf Harnack. Leipzig, 1901.

kivül esett az ő nézetkörén, hogy evangéliumától függetlenül személyére és méltóságára nézve „tant“ adjon. Másodszor azt, hogy Jézus az ég és föld urát, mint az ő Istenét és Atyját, mint nagyobb, mint egyedül jót jelöli meg. Jézus bizonyos abban, hogy minden a mi az övé és a mit néki ell kell végezni, az az Atyától van. Az Atyához imádkozik, az Atya akaratának rendeli magát alá: szent küzdelemben őt igyekszik megismerni és valósítani. Cél és erő, belátás és siker és erős kényszer — minden az Atyától jön. Így áll ez az evangéliumokban, itt nincs semmi, a mit tovább kelljen magyarázni. Az érző, imádkozó cselekvő, küzdő és szenvedő én ember, ki magát Istenével szemben is más emkerekkel összeköti.

Ezeknek az ismerete megvonja a határvonalat annak a térnek a pontos körülírására, a melyen Jézus saját bizonyágtételét keresni kell. De e bizonyágtételt benső tartalmában csak akkor fogjuk föl, ha Jézusnak saját két ismertető jegyét közelebből vizsgáljuk: t. i. az ő *istenfiuságát* és *mesiásságát*.

Nézzük először is azt az ismertető jegyet, hogy ő „*Istenfia*“. Jézus egyik beszédben különösen megvilágosítja, hogy miért és mily értelemben nevezte magát Istenfiúnak. Máthénál és nem talán Jánosnál, ez áll: „Senkisem ismeri a fiut, hanem csak az Atya, és senkisem ismeri az Atyát, hanem csak a fiu és a kinek a fiu kijelenti.“ Az istenismeret az istenfiuság köre. Épp ebben az ismeretben tanulta meg Jézus, hogy azt a szent lényt, ki az eget és földet kormányozza, úgy ismerje meg, mint Atyát, mint az ő Atyját. Az istenfiuságról való tudata azért nem egyéb, mint annak az ismeretnek, hogy az Isten Atya, az ő Atyja, a gyakorlati követése. Helyesen értve az istenismeret a fiunévnek egész tartalma. De két dolgot még hozzá kell tenni: Jézus meg volt győződve, hogy ő Istent, úgy ismeri, mint senki ő előtte és tudja, hogy neki az a hivatása, hogy ezt az istenismeretet, — és ezzel az istenfiuságot, másokkal is szó és tett által közölje. Ebben a meggyőződésben tudta ő magát hivatott, Istentől tett fiunak, Istenfiúnak és ezért mondhatta: *Én* Istenem és *én* Atyám! és ebbe a hivatásba valamit belétesz, a mit csak ő tehetett belé. Hogy jön ő fiusági viszonya eme sajátosságának tudatára, hogy jutott erejének tudatára és arra a kötelezettségre és feladatra, melyet ez erő hozott magával, ez az ő titka és azt semmiféle pszichologia sem fogja megmagyarázni. Az a bizalom, a melylyel a János evangéliuma szerint beszél az Atyához: „Te szerettél engem még mielőtt a világ alapja felvettetett volna“, bizonyára a Jézus

- bizonyosságából van véve. Itt minden vizsgálódásnak meg kell állnia. Azt sem tudjuk megmondani, hogy mióta ismerte meg ő magát Isten fiának, hogy ő magát egészen és éppen ezzel a fogalommal azonosította-e, hogy azzal az ő lénye összeolvadt-e, vagy hogy itt még ellenállásról és benső feladásról volt szó reá nézve. Itt valamit megállapítani csak az tudna, ki megközelítő tapasztalatot tett. Egy próféta megkísérelheti, hogy a fátylat fellebbentse, de nekünk meg kell elégednünk annak a megállapításával, hogy Jézus, a ki önismeretet és alázatot tanított, mégis magát, és egyedül magát nevezte Istenfiának. Ő tudja, hogy ő az Atyát ismeri és hogy ez ismeretre mindeneket neki kell vezetnie és hogy ő ezzel magának az Istennek munkáját teljesíti. E munka Istennek minden munkái között a legnagyobb, az ő teremtésének végeztelje. Ez a munka rá van bízva és ő Isten erejével elvégzi azt. Ez erő érzetéből kifolyólag és a győzelemre való kilátással mondotta e szavakat: „Mindenek, a melyeket nékem adtál, te tőled vannak.“ Időről-időre az emberiség kebelében Isten emberei azzal a biztos tudattal lépnek fel, hogy nekik isteni küldetésük van és hogy azt akarva, nem akarva hirdetniök kell. De a küldetés mindig tökélytelen volt, egyik vagy másik oldalon gyöngé, politikai vagy részleges dolgokkal volt összekötve, pillanatnyi körülményekre számított és a próféta a megpróbáltatást gyakran nem állotta ki, azt a megpróbáltatást, hogy saját küldetésének példája legyen. De itt a küldetés a legmélyrehatóbb és a legátfogóbb volt, mely az embert alapjában fogta fel és egy nép keretében az egész emberiséghez van intézve, azaz Istentől, az Atyától való küldetés volt. Itt a küldetésnek nincs gyöngé oldala és annak tulajdonképpeni tartalma az illető korok formáinak szükséges boritékaiból könnyen kifejezhető. Itt a küldetés nem évül el, hanem győzelmeskedik ma is minden történeten. És az, a ki azt hirdette, még senki másnak nem adta át helyét és az emberek életének ma is értelmet és célt ad, — ő az *Istenfia*.

S ezzel áttérhetünk Jézus másik önismertető jegyére: a *messiás-ságra*. Mielőtt azonban ennek a megvilágosítását megkísérteném, meg kell emlitenem, hogy jelentékeny tudósok, köztük Wellhausen, kélik, hogy Jézus magát Messiásnak mondotta volna. Nem egyezhetem velük; én ugy találom, hogy az evangéliumi tudósításokat kellene az utból eltávolítani, hogy ily eredmény éressék el. Már az „emberfia“ kifejezés is nekem ugy tetszik, csak messiás értelemben

vehető; és hogy Jézus azt maga használta, a felől-kételkedni nem lehet; egyebet nem is említve, az oly történetet, mint a Jeruzsálembé való bevonulás, egyszerűen ki kellene törölni, hogy az bizonyíttassék be, hogy Jézus magát a megígért messiásnak nem tartotta és nem akarta tartatni. S ehez kell adni még azt, hogy a formák, a melyekben Jézus az ő saját tudatát és hivatását kifejezte, egészen érthetetlenek lennének, hogyha azokat nem a messiási eszme határozza meg. Végül, mivel a tényleges bizonyítékok, melyeket ama nézet mellett felhoznak, nagyon gyengék, illetve kérdésesek, teljes biztossággal megmaradhatunk ama fölvtétel mellett, hogy Jézus magát Messiásnak nevezte.

A Messiás képe és a messiási képzetek, ugy, a mint Jézus idejében éltek, két egymással összekötött vonalban fejlődtek ki, a király és a próféta vonalában; s arra még valami idegen dolog is hatással volt és az egész megvilágosított ama régi várakozás által, hogy az Isten maga láthatólag fogja népe felett az uralmat elfoglalni. A messiáskép fő vonásait a héber királyságtól vették, mely minék utána letűnt, a nép előtt eszményi fényben sugárzott. De a Mózesre és a prófétákra emlékezés is beléjátszott annak megalkotásába. Hogy a messiási várakozások Jézus idejéig hogyan fejlődtek ki és hogy fogadta el azokat Jézus és hogy alakította át, következőleg röviden előadjuk.

A Messiásról szóló tanok a zsidó népnél Jézus korában nem voltak „hittan“, sem pedig a részletesen kifejttet törvényes szabályokkal nem volt azoknak összeköttetése, hanem a nép vallási és politikai, jövőt illető reményeinek lényeges részét alkották. Csak az általános alapvonalak voltak erősen meghuzva, de egyébként nagy különbségek mutatkoztak bennük. A régi próféták egy dicső jövőbe tekintettek, mikor Isten maga meg fog jelenni, s Izrael ellenségeit megsemmisíti és igazságosságot, békét és örömet fog szerezni. Egyszersmind egy a Dávid házából származó böles és hatalmas királynak megjelenését jövendölték, ki ezt a dicső állapotot létrehozza. Végül Izrael népet magát, mint a népek közül kiválasztott istenfut jelölték meg. Ez a három mozzanat a messiási eszmék megalkotására az azutáni időben irányadó lett. Izrael népének a dicső jövőben való reménye a kerete lett minden várakozásoknak; de a Jézus előtti két százasztendőben még ehez hozzájárult először az, hogy a történelmi látóhatár szélesedésével a zsidók más népek iránt mindinkább kezdtek érdeklődni, az egész „emberiség“.

nek eszméje lépett ekkor elő, s a messiás működését rájuk is vonatkoztatták, s az ítéletből világitélet s a messiásból világuralkodó és világbíró kezdett lenni. Másodszor azt, hogy a nép erkölesi nemésítésére már korábban is gondoltak a dicső jövőbe nézésre, de földolognak mégis Izrael ellenségeinek megsemmisítését tekintették; de most sokakban az erkölesi felelősség érzete s az Istennek, mint szentnek megismerése kezdett előbb lenni; a messiási kor szent népet kíván és azért szükségképpen Izrael egy részének is meg kell ítéltetni. Harmadszor az, hogy az egyéniség érzete erősebb lett és annak megfelelőleg az Istennek az egyesre vonatkozása előtérbe lépett: minden egyes magát népe körében érzi és népét, mint az egyesek összegét kezdi felfogni; az egyesről való gondviselési lép a politikai mellé, összekötődik az önbecs- és felelősségérzettel, és a végtörténeti várákozásokkal kapcsolatban az örök élet reménye kezd derengeni és az örök büntetés félelme megjelenni — az egyéni üdvérdek és a *feltámadás hite* ennek a benső fejlődésnek az eredményei és a lelkiismeret a népnek és a bűnös hatalomnak nyilvános szentségtelensége mellett nem reménylette a dicső jövőt mindenki számára; csak egy rész fog megszabadíttatni. Negyedszer az, hogy a jövőre való várákozások mindinkább trascendensek lesznek, mindinkább természet- és világfelettivé alakulnak; az égből jön valami új a földre, egy teljesen új világfolyás lép a régi helyébe; sőt a dicsőült földi világ többé nem a végső ezél; a teljes boldogság eszméje merül fel, melynek helye csak az égben lehet, a várt messiás személyisége mind inkább kialakul úgy a földi király eszméjével szemben, mint a nép eszméjével és Istenével szemben: a messiásnak már alig vannak földi vonásai, únbár mint ember jelenik meg az emberek között: ősidőktől fogva az Istennél van, az égből száll alá és emberfeletti eszközökkel végzi munkáját; az erkölesi vonások nyomulnak képében előtérbe: ő a tökéletesen igaz, ki minden parancsolatot bétölt.

De mindezek a képzetek nem nyomhatták el a régibb egyszerű felfogásokat, nem szoríthatták a nép nagyobb részénél háttérbe az eredeti hazafias politikai tájékoztató pontot. Isten maga veszi kezébe a kormánypálcázát, ellenségeit megsemmisíti és az izraelita viláгурalmat megalapítja; erre egy királyi hős lesz az eszköze; az ő fügefája és szőlővesszője alatt ülnek és élvezik a békét, lábukat ellenségeik nyakán tartva, — mégis ez volt mindig a népszerűbb képzet és ez olyanokban is erős volt, a kik a mellett

magasabb nézetekre jutottak. De a népnek egy részében kétség-telenül felébredt az érzék az iránt, hogy az istenországa megfelelő erkölesi hajlamot tételez fel és hogy az csak egy igaz néphez jöhet el. Némelyek ezt az igazságot a törvény pontos megtartása útján igyekeztek megnyerni; mások a mélyebb önismerettől indíttatva, abból kezdték valamit sejteni, hogy az oly nagyon kívánt igazság csak is Isten kezéből jöhet, hogy az embernek isteni segítségre, kegyelemre és könyörületességre van szüksége, hogy a bűn terhétől — mert a bűn lételet bensőjünkben kínosan érezték — szabadok legyenek.

Igy hullámoztak a Krisztus korában a különböző hangulatok, az egymással ellenkező elméletek, *egy* pontra vonatkozva, egymáson keresztül. Talán sehol, egy népnél se voltak a legszélsőbb ellentétek, a vallástól összetartva, egymáshoz oly közel. A látóhatár most oly szűk, mint a hegyek köre, melyek Jeruzsálemet környezik, majd meg oly terjedt, hogy az egész emberiséget magába foglalja. Itt minden a szellemi és erkölesi nézet magaslatára emelve, és ott szorosan mellette: hogy az egész drámának a nép politikai győzelmével kell végződnie. Itt az Istenben való hitnek és bizalomnak minden erői fölszabadulnak, ott pedig egy erkölesileg alászállt nemzeti fanatizmus lenyomva tart minden vallási mozgalmat. ▬

A kép, a melyet a messiásról alkottak, épp oly ellenmondásos kellett hogy legyen, mint azok a remények, a melyeknek az meg kellett hogy feleljen. Nemesak a formai képzetekben volt bizonytalanság, — hogy hogyan lesz természete megalkotva — hanem az ő benső lénye és hivatása is különböző világításban tünt fel. De mindazoknál, kiknél az erkölesi és valóban vallási elemek kezdték fölényt nyerni, a politikai és hadakozó királynak képe háttérbe kellett hogy szoruljon és a próféta képének kellett a helyet elfoglalni, mely a képzelemre lassanként már hatott. Hogy a messiás Istenhez közel hozatik, hogy valamely módon igazságot szerez, hogy a kinzó benső terhektől meg fogja szabadítani — remélték. Hogy a zsidó népnél voltak, a kik ilyen messiást vártak, vagy előre meg nem tagadtak, mutatja Keresztelő János történelme, melyet az evangeliumokban olvasunk. E történelemből azt látjuk, hogy némelyek hajlandók voltak arra, hogy Keresztelő Jánost messiásnak tartsák. Mily engedékenyeknek kellett a messiási képzeteknek lenniök, s mennyire eltértek azok némelyeknél eredeti vonásaiktól, hogy ha ezt a nem királyi bűnbánati predikátort teveször köpenyében, ezt

a predikátort, ki az elfajult népnek kizárólag a közeli ítéletet hirdette, messiásnak tudták tartani. És hogy ha az evangéliumokat tovább olvassuk, hogy sokan Jézust azért tartották messiásnak, mivel hatalommal beszélt és csodatetteivel gyógyított — mennyire megváltozva jelenik meg itt a messiás képe! Természetesen, ezt a szabadító hatást csak kezdetnek nézték és azt várták, hogy az utolsó lepelt is le fogja vetni és az istenországot fel fogja állítani; de már ez elégséges nekik arra, hogy azt az embert, a kinek származását és addigi életét ismerték, a ki még semmi egyebet nem tett, mint bűnbánatot hirdetett, istenországnak közelségét jelezte és gyógyított, mint a megígért messiást köszöntsék. Soha sem fogjuk megállapíthatni, hogy minő benső fejlődés által ment át Jézus arról a bizonyosságról, hogy ő istenfia, arra a másikra, hogy ő a megígért messiás. De az a belátás, hogy akkor a messiás képe a hosszú időn keresztül való átalakulás után egészen új vonásokat kapott és a politikai-vallási eszméből szellemi-vallásos eszmévé vált — ez a belátás a kérdést mégis megszabadítja a teljes elszigeteltségtől. Hogy Ker. János, hogy a tizenkét tanítvány Jézust, mint messiást elismerte, hogy ezt a formát a Jézus személyének teljes becslésére nézve nem vetették el, hanem éppen ebben a formában állapították meg, ez mutatja, hogy a messiási eszme akkor mily nyújtható volt és megvilágosítja azt is, hogy Jézus azt elfogadhatta. „Robur in infirmitate perfeitur“: hogy van isteni erő és dicsőség, a melynek semmi földi hatalomra és dicsőségre nincs szüksége, sőt azt kizárja; hogy van a szentnek és szeretetnek fönsége, mely mindazokat, a kiket megragadott, megszabadítja és boldogítja — ezt jól tudta az, ki az ő alacsony sorsa mellett is magát messiásnak nevezte, és azt érezniök kellett azoknak is, a kik őt mint Izraelnek Istentől felkent királyát elismerték.

Hogyan jutott Jézus annak tudatára, hogy ő a messiás, megállapítani nem tudjuk, de egy dolgot, a mi ezzel a kérdéssel kapcsolatos, mégis egész biztonsággal megerősíthetünk. A legrégebb hagyomány Jézusnak a keresztelésnél való benső tapasztalatában látta messiási tudatának alapját. Itt nem ellenőrizhető dologról van szó, de annak ellentmondani még kevésbé lehet; sőt valószínű, hogy Jézus a mikor nyilvánosan fellépett, már akkor teljesen bevégzett volt. Az evangéliumok nyilvános pályájának elbeszélése előtt egy érdekes kísértettörténetről emlékeznek meg. Ez azt tételezi fel, hogy neki már tudata volt arról, hogy ő az Isten fia és az Isten népe számára

elhatározó munkával bizatott meg. Mikor Ker. János a tömlőzből tőle azt kérdezteti: „Te vagy-e az, a ki eljövendő vala, vagy mást várjunk“, Jézus ekkor úgy felelt, hogy a kérdezőnek azt kellett értenie, hogy ő a messiás és egyszersmind azt is tapasztalta, hogy Jézus hogyan fogja fel a messiási hivatalt. Aztán jött ama nap Philippi Caesareaban, a melyen őt Péter a várt Krisztusnakel ismerte és Jézus örömmel hagyta ezt helyben. Azután következett a farizeusokhoz intézett kérdés: „Mint vélekedtek a Krisztus felől, kinek a fia ő?“ ama jelenet, mely azzal az új kérdéssel záródik: „Ha Dávid a messiást urának nevezi, mi módon fia?“ Végül jött a Jeruzsálembe bevonulás az egész nép előtt, s a templom megtisztítása; ezek hasonlóan hozzájárultak a nyilvános elismeréshez, hogy ő a messiás. De az ő első kétségtelen messiási ténye az utolsó is volt: töviskorona és kereszthalál követték azt.

Mondottuk, hogy valószínű, hogy Jézus a mikor fellépett, már bevégzett, tökéletes volt és küldetését is teljesen tisztán látta. De ez nem azt teszi, hogy küldetése tovább semmit se hozott számára. Nem csak szenvedni kellett megtanulnia és a kereszttel Istenben való bizalmával szembenézni — fiúságának tudata meg kellett hogy most magát bizonyítsa, és a munkának ismerete, melylyel őt az Atya megbizta, csakis a munkában és minden ellenállás legyőzésében fejlődhetett ki. Mily óra lehetett az, melyben ő magát annak ismerte meg, a kiről a próféták beszéltek, s népének egész történelmét Ábrahámtól és Mózesstől elkezdve az ő saját küldetésének világosságában szemlélte, mikor már többé nem térhetett ki az ismeret elől, hogy ő a megígért messiás! Nem térhetett ki többé, — mert hogyan lehet másként képzelni, minthogy e tudat mindjárt a legnehezebb terhet is éreztette vele? De talán igen messze mentünk; többet mondani nem tudunk. Csak azt értjük ebből, hogy János evangéliumának igaza van, mikor szerinte Jézus ismételve azt mondja: „Nem magamtól szóltam, hanem az Atya, a ki engem elbocsátott, parancsolta meg nékem mit szóljak és mit tegyek“, és „Nem vagyok egyedül, az Atya velem van“.

Bárhogyan gondolkozunk a messiáseszme felől, mégis az volt a szükségképpi föltétel, hogy a bensőleg elhivatott, a héber vallástörténelemben — a legmélyebb és érettebb történelemben, melyet egy nép átélt, s a hogy a jövőnek azt meg kell mutatni az emberiség tulajdonképpen vallástörténelmében, a teljes elismerést meg tudja nyerni. Ez eszme lett az eszköz arra, hogy azt, ki magát Istenfiának tudta és

Isten munkáját teljesítette, az ő népének hiveire nézve, valóban a történelem trónjára juttassa. De éppen abban a mit nyújtott, ki volt az eszmének a feladata merítve. A „messiás“ Jézus volt és nem azért, éppen nem azért, mivel ezt a fogalmat messze maga mögött hagyta, mivel oly tartalommal töltötte be, mely azt szétrobbantotta. Még ma is bizonyosságot tehetünk valamennyire e nekünk oly idegen fogalomról, — egy eszme, mely egy népet százéveken keresztül fogva tartott, s a melybe minden eszményeit belevitte, nem lehet egészen érthetetlen. A messiási időre tekintve mi ismét megismerjük a régi reményt egy aranykor iránt, azt a reményt, mely erkölesítve minden erős életmozgalomnak célja kell hogy legyen és minden vallástörténelmi szemlélődésnek elidegeníthetlen darabja; mi a személyes messiásra való várakozásban annak az ismeretnek a kifejezését látjuk, hogy az üdv a történelemben a személyekben van és hogyha az emberiség egysége legmélyebb erőinek és legmagasabb céljainak összhangjában létre kell hogy jöjjön, az emberiségnek az egy úr és egy mester elismerésében kell egyesülnie. De azontúl mi a messiási eszmének értelmet és jelentést adni nem tudunk; Jézus maga elfogadta ezt a jelentést.

Jézusnak, mint messiásnak elismerésében minden hívő izraelitára nézve adva volt az, hogy Jézus követsége a legbensőbb összeköttetésben van személyével: a messiás munkájában Isten jön az ő népéhez; a messiást, ki Isten munkáját végzi és a ki az ég felhőin az Isten jobbján ül, imádat illeti. De hogyan állította be magát Jézus az ő evangéliumába, foglal-e ő abban helyet? Erre nézve egy nemleges és egy tényleges feleletet lehet adni.

1. Az evangélium ezekben az ismertető jegyekben határozódik: Isten és lélek, lélek és Isten. Jézus arra nézve semmi kétséget sem hagyott fenn, hogy az Isten a törvényben és a prófétákban megtalálható és megtalálhatott. „Neked mondatik oh ember, a mi neked jó és a mi Isten tőled kíván, tudniillik Isten beszédét megtartani, szeretetet gyakorolni és Isten előtt alázatosnak lenni“. A vámszedő a templomban, a nő a templom ládájánál, az elveszett fiú az ő példái; ezek semmit se tudnak Krisztustanról és mégis a vámszedő alázatossága igazolást nyert. A ki abban kételkedik, a Jézus beszédének egyszerűségét és nagyságát egyik legfontosabb pontján sérti. Reménytelen fölvetel azt bizonyítani, hogy Jézus beszéde csak valami futólagos dolog volt, hogy abban halála és feltámadása után mindent másként kellett érteni, sőt némely részt mint érvénytelent

mellőzni. Nem, ez a kijelentés sokkal egyszerűbb, mint a hogy az egyházak akarták, egyszerűbb, de éppen ezért egyetemesebb és komolyabb. Az elől nem lehet azzal a kifogással menekülni: Nem, én a Krisztustanba nem találok belé magamat: e beszéd nem nekem való. Jézus a nagy kérdéseket az emberekhez közelebb hozta, nekik az Isten kegyelmét és könyörületeségét ígerte és elhatározást kívánt Isten vagy a mammon, örök élet vagy földi élet, lélek vagy test, alázatosság vagy önigazultság, szeretet vagy önzés, igazság vagy hazugság között. E kérdések körében minden benne van; az egyesnek a könyörületeség és a gyermeki viszony örömhírét kell hallgatni és magát elhatározni, hogy Isten és az örökkévalóság részén, vagy pedig a világ és a kor részén foglal-e állást. Ez nem látszólagos ellenmondás s nem is „rationalismus“, hanem a tényállásnak egyszerű kifejezése, a mint az evangéliumban előttünk áll: *Nem a Fiu, hanem egyedül az Atya tartozik az evangéliumba, mint azt Jézus hirdette.*

2. De úgy, mint ő ismeri az Atyát, még soha senki sem ismerte meg, és ez ismeretre ő vezet másokat s ezzel „sokaknak“ hasonlíthatlan szolgálatot tesz. Azokat Istenhez vezeti nemcsak az ő szava által, hanem még inkább az által, a mi ő és a mit tesz és végül az által, a mit szenved. Ebben az értelemben jól mondotta eme szavakat: „Jöjjetek én hozzám mindnyájan, a kik megfáradtatok és megterhelettetek, én megnyugosztallak titeket“, valamint azt is: „Az embernek fia nem jött, hogy néki szolgáljanak, hanem hogy ő szolgáljon és hogy életét adja sokaknak szabadítására“. Ő tudja, hogy vele most új idő kezdődik, a melyben a „legkisebbek“ az ő istenismeretük által nagyobbak lesznek, mint az elébbi kor legnagyobbjai; tudja, hogy ezek fogják általa az Atyát megtalálni és az életet megnyerni — a fáradtak és megterheltek; magát úgy ismeri meg, mint magvetőt, ki jó magot vet el: övé a szántó föld, övé a mag, övé a gyümölcs. Nem hittani tanítások ezek, s még kevésbé az evangéliumnak átalakítása, vagy nyomasztó követelmények, azok egy tényleges állapotnak kibeszélése, melyet ő már szemlél és prófétai bizonyossággal előre lát. A vakok látnak, a sánták járnak, a szegényeknek prédikáltatik az evangélium — *általa*. Ebben a tapasztalatban az ő hivatásának rettenetes terhe alatt, az ő küzdelme közepett föltűnik néki a dicsőség, melyet az Atya adott néki. És a mit ő most személyesen tesz, az ő halállal megkoronázott élete által elhatározó és tovább ható tény fog maradni

a jövőre nézve is: *Ő az út az Atyához és ő, ki az Atyától tételt, bíró is.*

Tévedett-e? Sem a legközelebbi idő, sem a történelem nem bizonyítanak ellene. Nem mint az evangéliumnak alkotó része tartozik ő az evangéliumba, hanem *ő az evangéliumnak személyes megvalósítása és ereje volt és még mindig annak érezzük.* Tüzet csak tűznél lehet gyújtani, személyes életet csak személyes erőken építeni. Mi félre teszünk minden hittani okoskodást és másoknak hagyjuk a kizáró ítéleteket; az evangélium nem bizonyítja, hogy az Isten könyörületessége a Jézus küldésére szorítkoznék; de a történelem tanítja azt: hogy a megfáradtakat és megterhelteket ő vezeti Istenhez — az emberiséget ő új fokra emelte és az ő beszéde még mindig kritikai jel: boldogít és fölelemel.

E tételt: „Én vagyok az Istenfia“, Jézus nem vezette bé az ő evangéliumába, és az a ki ezt mint tételt odaállítja a többiek mellé, az evangéliumot megtoldja. De a ki ezt elfogadja és megismerni törekszik őt, ki az evangéliumot létre hozta, meg fog győződni, hogy itt az isteni oly tisztán jelenik meg, a mint csak a földön megjelenhetik, és érezni fogja, hogy Jézus maga az övéire nézve az evangélium ereje volt. De a mit övéi benne tapasztaltak és megismertek, kinyilatkoztatták és ez kinyilatkoztatás ma is élő.

PÉTERFI DÉNES.

Emlékezzünk régiekről.

Pál. Zsid. 13. r. 7. v. Megemlékezzetek a ti előttetek járókról, kik nektek szólták az Istennek beszédét, kiknek kövessétek hiteket, meggondolván, minemü vége volt az ő életeknek.

A mi vallásunk nagy alapítója, Dávid Ferencz emlékét akarom én felujítani.

Felnyitom a mi szent vallásunk történet-könyvét s annak fáklyavilága mellett elvezetek egy várhoz, mely összedült, romokban fekszik most, de ezelőtt mintegy háromszáz évvel, erős falaival azon kor legnagyobb szellemének börtöne volt.

Nem! nem szellemének! . . . *csak testének*, erőtelen, gyenge, beteges testének. A szellemet nem lehet börtönbe zárni, keresztre feszíteni: azon nincs ereje a hatalomnak, a butaságnak, vakságnak és bűn embereinek. A szellem isteni rész: önálló, független, szabad a börtönben, a kereszten, a máglya lángjain egyaránt. Azért mondja édes Idvezitőnk: *Ne féljete azoktól, a kik csak a testet ölik meg* . . . a lelket meg nem ölhetik, a lélek kitör a sírból és új életet kér magának.

Hiába zárták az unitárius vallás alapítóját, Dávid Ferenczet is a *dévai vár* penészes börtönébe, *csak testét ölhatték meg hat-hónapi kínzás után*, azt az erőtelen, beteges testet, melyhez a sir már jogot tartott, de szellemén nem ülhetett diadalmat a hatalom, idő, enyészet! *szelleme ma is él!* . . . hat, munkál közöttünk, és példájával a Pál apostol szavaira figyelmeztet: *megemlékezzetek a ti előttetek járókról, kik nektek szólták az Istennek beszédét, kiknek kövessétek hiteket, meggondolván, minemü vége volt az ő életeknek.*

Engedjünk ennek a szent parancsolatnak és *emlékezzünk régiekről* . . .

Mig azért röviden felmutatom: *kikről?* és *miért kell megemlékeznünk?* — figyelmezzetek!